

**SİNİFDƏNXARİC VƏ MƏKTƏBDƏNKƏNAR İŞ
ВНЕКЛАССНАЯ И ВНЕШКОЛЬНАЯ РАБОТА
EXTRACURRICULAR AND OUT-OF-SCHOOL ACTIVITIES**

UOT 371

Nabat Natiq qızı Əhmədova
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin
Ümumi pedaqogika kafedrasının müəllimi
[https://orcid/0009-0000-4880-8496](https://orcid.org/0009-0000-4880-8496)
[https://doi.org/10.69682/arti.2024.91\(5\).109-112](https://doi.org/10.69682/arti.2024.91(5).109-112)

**ÜMUMTƏHSİL MƏKTƏBLƏRİNDƏ SİNİFDƏNXARİC VƏ MƏKTƏBDƏNKƏNAR
TƏDBİRLƏRİN TƏŞKİLİ FORMALARI**

Набат Нати́г гызы Ахмедова
преподаватель кафедры Общей педагогики Азербайджанского Государственного Педагогического
Университета

**ФОРМЫ ОРГАНИЗАЦИИ ВНЕКЛАССНЫХ И ВНЕШКОЛЬНЫХ МЕРОПРИЯТИЙ
В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛАХ**

Nabat Natig Ahmadova
teacher at chair of General Pedagogy of the
of Azerbaijan State Pedagogical University

**FORMS OF ORGANIZING EXTRACURRICULAR AND OUT-OF-SCHOOL ACTIVITIES
IN SECONDARY SCHOOLS**

Xülasə. Elmi məqalədə ilkin olaraq sinifdaxaric, məktəbdənkənar anlayışların mahiyyətinə aydınlıq gətirilmişdir. Daha sonra dərnək məşğələləri, mədəni-kütləvi tədbirlər, müsabiqələr, idman yarışlarının keçirilməsi və təlimati-metodik işlər haqqında geniş məlumat verilmişdir. Sinifdaxaric tərbiyə işlərinin təşkili formaları fərdi, qrup, kollektiv, kütləvi iş formaları və onların həyata keçirilməsi istiqamətləri göstərilmişdir.

Açar sözlər: məktəbdənkənar müəssisə, sinifdaxaric tədbirlər, məktəb, müəllim, disput

Аннотация. В научной статье изначально уточнена сущность понятий вне класса и вне школы. Далее была дана обширная информация о коллективных упражнениях, культурно-массовых мероприятиях, конкурсах, спортивных соревнованиях и учебно-методических работах. Формами организации внеклассной воспитательной работы являются индивидуальная, групповая, коллективная и массовая формы работы и указаны направления их реализации.

Ключевые слова: внешкольное учреждение, внеклассные мероприятия, школа, учитель, диспут

Abstract. In the scientific article, the essence of concepts outside the classroom and outside the school is initially specified. Further, extensive information was given about collective exercises, mass cultural events, contests, sports competitions and educational and methodological works. The forms of organization of extracurricular educational work are individual, group, collective and mass forms of work and the directions of their implementation are indicated.

Keywords: out-of-school institution, extracurricular activities, school, teacher, debate

Məktəblilərin məktəbdənkənar (dərscənkənar) fəaliyyəti Dövlət Təhsil Standartının elementinə çevrilib və pedaqoji kollektivin qayeniliklərindən biridir. Yeni Baza kurikulumun layihəsinə əsasən, o, məktəb təhsilinin məcburi elementinə çevrilib və pedaqoji kollektivin qayeniliklərindən biridir. Yeni Baza kurikulumun

şısında şagirdlər üçün inkişaf mühitinin təşkili vəzifəsini qoyur.

Yeni Dövlət Təhsil Standartı təhsil və tərbiyə arasındakı əlaqəni müəyyən edir: tərbiyə təhsilin missiyası, dəyeryönlü bir proses kimi qəbul edilir. O, bütün növ təhsil fəaliyyətini əhatə etməli və nüfuz etməlidir: akademik və məktəbdənkənar.

Dövlət Təhsil Standartına uyğun olaraq məktəbdənkənar fəaliyyətin əsas məqsədləri tələbələrin cəmiyyətdə həyat üçün zəruri olan sosial təcrübə əldə etmələri üçün şəraitin yaradılması və cəmiyyət tərəfindən qəbul edilmiş dəyər sisteminin formalaşdırılması, çoxşaxəli inkişaf üçün şəraitin yaradılması, hər bir şagirdin sosiallaşması, tələbələrin asudə vaxtlarında sosial və intellektual maraqlarının aktivləşdirilməsini təmin edən təhsil mühitinin yaradılması, sağlam, yaradıcı inkişaf edən, vətəndaş məsuliyyəti və hüquqi özünüdərk inkişaf etmiş, həyat üçün hazırlıqlı şəxsiyyətin yetişdirilməsi, sosial əhəmiyyətli praktik fəaliyyətlərə qadir olan yeni şərait, könüllü təşəbbüslərin həyata keçirilməsidir.

Məktəblilərin məktəbdənkənar fəaliyyətləri, təhsil müəssisəsinin əsas təhsil proqramına uyğun olaraq, təhsil və sosiallaşma, maraqların inkişafı və universal təhsil fəaliyyətinin formalaşdırılması vəzifələrini yerinə yetirən məktəblilərin bütün növ fəaliyyətlərinin məcmusudur.

Məktəbdənkənar fəaliyyətlər dövlət təhsil standartının tələblərini tam şəkildə həyata keçirməyə imkan verən məktəbdə təhsil prosesinin ayrılmaz hissəsidir. Tədris prosesinin bu komponentinin xüsusiyyətləri bunlardır: şagirdlərə onların inkişafına yönəlmiş geniş fəaliyyət növlərinin təmin edilməsi; eləcə də sinifdənkənar işlərin konkret məzmunla doldurulması prosesində təhsil müəssisəsinin müstəqilliyi.

Əsas ümumi təhsil üçün Dövlət Təhsil Standartının tələblərinə uyğun olaraq, fərdi inkişaf sahələrində (idman və istirahət, mənəvi-əxlaqi, sosial, ümumi intellektual, ümumi mədəni) məktəbdənkənar fəaliyyətlər təşkil olunur.

Məktəbdənkənar tədbirlərin məqsədləri:

Şagirdlərin şəxsiyyətinin inkişafı və tərbiyəsi üçün şərait yaratmaq, vətəndaş kimliyinin əsaslarının formalaşmasını təmin etmək: öz vətəninə aidiyyət və qürur hissi, xalqın tarixinə və mədəniyyətinə hörmət, uşağın tərbiyəsi. əxlaq, əsas sosial rolları, norma və qaydaları mənimsəmək.

Tələbələrin asudə vaxtlarında sosial və intellektual maraqlarının aktivləşdirilməsini, inkişaf etmiş vətəndaş məsuliyyətinə və hüquqi özünüdərkə malik, yeni şəraitdə həyata hazırlanmış, sosial əhəmiyyətli praktik fəaliyyətə qadir olan sağlam şəxsiyyətin inkişafını təmin edən təhsil mühitinin yaradılması .

Sinifdənkənar tədbirlərin məqsədləri

1. Şagirdlərin cəmiyyətlə sıx qarşılıqlı əlaqədə ictimai faydalı və asudə vaxtlarının səmərəli təşkili.

2. Şagirdlərin müxtəlif sinifdənkənar fəaliyyətlərə cəlb edilməsi.

3. Tələbələrin təhsildən asudə vaxtlarında məşğulluğunun təşkili.

4. Ümumi problemlərin həllində müəllimlər, həmyaşıdlar, valideynlər və böyük uşaqlarla əməkdaşlığın təşkili və həyata keçirilməsi bacarıqlarının inkişafı.

5. Sağlam həyat tərzinin formalaşdırılması üçün əsas sosial dəyərlərə (şəxs, ailə, Vətən, təbiət, sülh, bilik, əmək, mədəniyyət) müsbət münasibətin inkişafı.

Şagirdlərin dərslərdəki fəaliyyəti kimi sinifdənkənar fəaliyyətlər də əsas təhsil proqramının mənimsənilməsində nəticələr əldə etməyə yönəlib. Amma ilk növbədə şəxsi və metamövzu nəticələrinin əldə edilməsidir. Bu, həm də sinifdənkənar fəaliyyətlərin xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir, bu müddət ərzində şagird nəinki çox öyrənməli, həm də hərəkət etməyi, hiss etməyi, qərar qəbul etməyi və s. öyrənməlidir.

Bu tədris ilində proqramın məqsədi uşaqların sərbəst seçim, mənəvi-əxlaqi dəyərləri və mədəni ənənələri dərk etmələri əsasında öz maraqlarını ifadə etmələri və inkişaf etdirmələri üçün şərait yaratmaqdan ibarət idi.

Sinifdənkənar tədbirlərin təşkilinin məqsədləri:

1. Həyat seçimləri üçün mənəvi-əxlaqi təlimatların işlənilib hazırlanması, böyüklərə və başqalarına hörmətin aşılınması.

2. Cəmiyyətlə ünsiyyət dairəsini genişləndirmək, öz müqəddəratını təyin etməyə kömək etmək, sosial biliklərə yiyələnmək, sosial reallığı və gündəlik həyatı ilkin dərk etmək, “özünü” tapmağa kömək etmək.

3. Şagirdlərin fərdi inkişafı, intellektin inkişafı.

4. Ümumi mədəni qabiliyyətlərin, estetik biliklərin inkişafı, yaradıcı fəaliyyətdə təcrübənin, yaradıcılıq qabiliyyətlərinin inkişafı.

5. Bədən tərbiyəsi prosesinin təkmilləşdirilməsi və sağlam həyat tərzinin və təhlükəsiz həyat tərzinin təbliği.

6. Ekoloji mədəniyyətin formalaşması.

Bütün tədbirlər kitabxana, muzey, Uşaq İncəsənət Mərkəzi, uşaq idman məktəbi, musiqi məktəbi ilə sıx əlaqədə keçirilir. Demək lazımdır ki, həyata keçirilən bütün tədbirlər yüksək səviyyədədir ki, bunu artıq sinifdənkənar işlərin nəticələri və təsirləri haqqında demək olar.

Orta məktəb üçün cəmiyyətin tərbiyənin məzmununu aşağıdakı komponentlərdən ibarətdir:

- öz torpağına, onun mədəniyyətinə və mənəvi ənənələrinə məhəbbət;

- insan həyatının, ailənin, vətəndaş cəmiyyətinin, çoxmillətli rus xalqının, bəşəriyyətin dəyərlərinin dərk edilməsi və dərk edilməsi;

- digər insanlara hörmət, konstruktiv dialoq aparmaq, qarşılıqlı anlaşmaya nail olmaq, ümumi nəticələrə nail olmaq üçün əməkdaşlıq etmək bacarığı.

2. Şəxsi nəticələr

- əxlaq normaları və dəyərlər sistemində oriyentasiya;

- ictimai münasibətlərin və qarşılıqlı əlaqənin xüsusiyyətlərində oriyentasiya, sosial və siyasi hadisələr arasında əlaqənin qurulması;

- şüur, həyatın bütün aspektləri ilə yüksək dəyərinin tanınması? təzahürlər; sağlam və təhlükəsiz həyat tərzinin əsasları haqqında biliklər.

- vətəndaş vətənpərvərlik, Vətənə məhəbbət, öz ölkəsi ilə fəxr hissi;

- tarixə, mədəniyyət və tarixi abidələrə hörmət;

- ləyaqət, başqalarına qarşı mehriban münasibət, hər hansı zorakılığa qarşı dözümsüzlük və onlara müqavimət göstərməyə hazır olmaq;

- ailə dəyərlərinə hörmət, təbiətə sevgi, sağlamlığın, özünün və başqalarının dəyərinin tanınması və s.

3. Ünsiyyətin nəticələri:

- əməkdaşlıqda müxtəlif mövqelərin əlaqələndirilməsi;

- öz fikrini və mövqeyini formalaşdırmaq və arqumentasiya etmək;

- öz nöqteyi-nəzərini arqumentasiya etmək, öz mövqeyini rəqiblərə qarşı düşmənçilik etmədən müdafiə etmək bacarığı;

- öz fəaliyyətini planlaşdırmaq və tənzimləmək üçün nitqdən adekvat istifadə;

- qrupda işləmək bacarığı - işgüzar əlaqələr qurmaq.

4. Koqnitiv nəticələr:

- layihələndirmə və tədqiqat fəaliyyətinin həyata keçirilməsi;

- müəllimin rəhbərliyi altında müşahidə və təcrübə;

- kitabxana resurslarından və internetdən istifadə etməklə təkmil informasiya axtarışının həyata keçirilməsi.

Sinifdənkənar işlərin təşkilinin prinsipləri və xüsusiyyətləri

1. Uğur və sosial əhəmiyyət prinsipi. Məktəbdənkənar fəaliyyətlərin təşkilatçılarının səyləri uşaqlarda uğur qazanmaq ehtiyacını inkişaf etdirməyə yönəldilmişdir. Uşağın əldə etdiyi nəticələrin təkcə şəxsi əhəmiyyətli deyil, həm də başqaları, xüsusən də onun sinif yoldaşları, məktəb kollektivinin üzvləri, təhsil müəssisəsinin yaxın sosial mühitinin nümayəndələri üçün dəyərli olması vacibdir.

2. Sosial nizam prinsipi.

3. Dürüstlük prinsipi.

4. Fərdi-fəaliyyət yanaşması prinsipi.

5. Uşaq mərkəzçiliyi prinsipi (şəxsiyyət mərkəzdədir).

6. Humanist oriyentasiya prinsipi. Uşaqların maraq və tələbatları maksimum dərəcədə nəzərə alınır, məktəblilərin fərdiliyinin və subyektivliyinin formalaşması və təzahürü prosesləri dəstəklənir.

7. Dəyişkənlik prinsipi. Sinifdənkənar fəaliyyətlərin təşkilinin geniş çeşidi (istiqlalçılıq), formaları və üsulları yetişdirilir, uşaqlara sərbəst seçim və könüllü iştirak üçün real imkanlar verir, müxtəlif fəaliyyət növlərində onların güclü və bacarıqlarını sınamaq, öz nişlərini axtarmaq ehtiyacları, istəkləri, maraqları təmin etmək.

8. Yaradıcılıq prinsipi. Məktəbdənkənar fəaliyyətlərdə müəllimlər uşaqların yaradıcılıq fəaliyyətinin inkişafını, fərdi və kollektiv həyat yaradıcılığı ilə məşğul olmaq istəyini dəstəkləyirlər.

R. Hüseyinzadə və M. İsmayılova yazır ki, "Məktəb müəllimi sinifdaxaric işləri canlandırır"

malı, onu yeni tələblər səviyyəsində qurmalıdır” (2, s. 416)

Məktəbdənkənar fəaliyyətin tərbiyəvi nəticələri və təsirləri

Dərsdənkənar fəaliyyətin tərbiyəvi nəticəsi uşağın bu və ya digər sinifdənkənar fəaliyyət növündə iştirakı ilə bilavasitə mənəvi-əxlaqi mənimsənilməsidir. Məktəblilərin məktəbdənkənar fəaliyyətinin təhsil nəticələri üç səviyyəyə bölünür:

Birinci səviyyə şagirdin sosial biliklərə yiyələnməsi, sosial reallıq və gündəlik həyat haqqında ilkin anlayışdır. Bu səviyyəyə çatmaq üçün şagird-müəllim qarşılıqlı əlaqəsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir;

İkinci səviyyə tələbənin təcrübə qazanması və cəmiyyətin əsas dəyərlərinə müsbət münasibət, bütövlükdə sosial reallığa dəyərə əsaslanan münasibətdir. Bu səviyyəyə çatmaq üçün sinif səviyyəsində məktəblilər arasında qarşılıqlı əlaqə xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Uşaq dostu mühitdə əldə edilmişdir.

Üçüncü səviyyə tələbənin müstəqil sosial fəaliyyət təcrübəsi qazanmasıdır. Bu səviyyəyə çatmaq üçün şagirdin məktəbdən kənar sosial aktyorlarla qarşılıqlı əlaqəsi vacibdir. Sosial aktyorlarla qarşılıqlı əlaqədə əldə edilir.

Məktəblilərin məktəbdənkənar fəaliyyətinin nəticələrinin üç səviyyəsinin lakonik formalaşdırılması:

1-ci səviyyə - şagird sosial həyatı bilir və başa düşür;

Ədəbiyyat:

1. Təhməzova, F. Məktəbdənkənar işin pedaqoji əsasları//Bakı: Azərbaycan Respublikası Təhsil İnstitutu, Azərbaycan məktəbi jurnalı, - 2016. №2. -s.96-98.
2. Hüseynzadə, R. Tərbiyə işi və onun metodikası. Dərs vəsaiti. / R. Hüseynzadə, M. İsmayılova- Bakı: - 2012.- 430 s.
3. Bədəlova, Ə.S. Təlim-tərbiyə. / Ə.S. Bədəlova.-Bakı: ADPU, -2015.-294s.
4. Soltanova N. M. Ümumtəhsil məktəbində sinifdənxaric tərbiyə işlərinin forma və metodları. //Ümummilli Lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 97 illiyinə həsr olunmuş tarix və coğrafiya fakültəsi, ümumi pedaqogika kafedrasının “Təhsil sahəsində innovativ texnologiyaların tətbiqi və perspektivlər” mövzusunda magistrantların elmi-praktik konfransının materialları. –Bakı: ADPU,-3 iyun,- 2020, - s.3-5

2-ci səviyyə – tələbə ictimai həyatı dəyərləndirir;

3-cü səviyyə – tələbə ictimai həyatda müstəqil fəaliyyət göstərir.

Məktəbdənkənar fəaliyyətin hər üç səviyyəsinə nail olmaq bu fəaliyyətin tərbiyəvi təsirlərinin (uşaqların tərbiyəsi və sosiallaşmasının təsirləri) ehtimalını artırır, xüsusən:

- məktəblilərin kommunikativ, etik, sosial və vətəndaş səriştəsinin formalaşması;

- uşaqlarda sosial-mədəni şəxsiyyətin formalaşması: ölkə (rus), etnik, mədəni, gender və s.

Problemin aktuallığı. Necə adlandırılmasından asılı olmayaraq sinifdənxaric işin və məktəbdənkənar iş formaları şagirdləri maraq dairəsinə görə bir yerə birləşdirib onların fəaliyyətini genişləndirməkdə, yaradıcılıq qabiliyyətlərini artırmaqda, müvafiq sahələr (elm, texnika, mədəniyyət və s.) üzrə bilik, bacarıq və vərdislərini inkişaf etdirməkdə, eləcə də əmək-istehsalat kollektivləri və yazıçıların, rəssamların, artistlərin yaradıcılıq təşkilatları ilə məktəblilərin əlaqəyə girmələrinə şərait yaratmaqda əlverişli rol oynayır.

Problemin yeniliyi. Sinifdənxaric və məktəbdənkənar anlayışlar arasındakı fərqli və oxşar xüsusiyyətlər açıqlanmışdır. Məktəbdənkənar təhsil müəssisələrinin əsas fəaliyyət istiqamətləri: dərnək məşğələləri, mədəni-kütləvi tədbirlər, müsabiqələr, idman yarışları və onların keçirilməsi, təlimati-metodik işlər qruplaşdırılmışdır.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Sinifdənxaric və məktəbdənkənar tədbirlərin təşkilinin pedaqoji əsaslarının öyrənilməsi baxımından gənc müəllimlərə faydalı olacaqdır.

E-mail: nabatahmadova377@gmail.com

Redaksiyaya daxil olub: 18.09.2024.